

ПРОБЛЕМИ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО ПЕРЕОСМИСЛЕННЯ ГОЛОДОМОРУ ЯК ЧИННИК НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ УКРАЇНИ

Вахній О. В. (м. Київ)

В означенні нації важливе місце займає її самоусвідомлення, самоідентифікація. Для української нації в справі ідентифікації окрім мови, традицій, звичаїв, героїчної історії далеко не останню роль відіграють трагічні події в історії українського суспільства. Зокрема, значущою, болючою раною був геноцид українців у вигляді Голодомору 1932–1933 років.

Ключові слова: нація, самоідентифікація, українське суспільство, Голодомор.

В определении нации важное место занимает её осознание себя, самоидентификация. Для украинской нации в проблеме идентификации помимо языка, традиций, обычаев, героической истории во многом не последнюю роль играют трагические события украинского общества. В частности, особо значительным явлением был геноцид украинского народа, совершённый в виде Голодомора 1932–1933 годов.

Ключевые слова: нация, самоидентификация, украинское общество, голодомор.

Self-identification takes an important place in the definition of a nation. For the Ukrainian nation in the matter of identification besides the language, traditions, customs and heroic history the tragic events in the Ukrainian society history are of great importance. The Famine of 1932–1933 (which is considered to be the genocide of the Ukrainians) was in particular a painful great wound for the nation.

Key words: nation, self-identification, Ukrainian society, Famine.

В справі національної самоідентифікації українців як важливої ознаки української нації якісно нового звучання набуває питання відновлення національної історичної пам'яті. В цій справі чільне місце займають трагічні події 1932–33 років, які стали індикатором та каталізатором національної зрілості суспільства.

Аналізуючи міру наукового розроблення проблеми, зауважимо наявність низки наукових історичних та документальних публікацій, присвячених як проблемі Голодомору, так і державній політиці щодо відновлення історичної пам'яті жертв цієї трагічної події. Це, передусім, праці В. Сергійчука, Л. Стасів, О. Неживого, В. Омельчука, С. Кульчицького, І. Рибачака, М. Дорошка.

Поряд з цим з'явився ряд всіляких публікацій, що претендують на сенсаційність і науковість, але позбавлені логічних та вагомих аргументів, котрі заперечують факт штучності й водночас спрямованості саме супроти українців голоду 1932–33 років. Зрозуміло, що спроби заперечити факт Голодомору 1932–33 рр., рівно як і спроби подати його в цілком іншому, астрономічно далекому від дійсності світлі, криються в політичній площині. Росія, котра визнала себе правонаступником почилиого геть не у Бозі Радянського Союзу, відмовляється взяти на себе відповідальність за всі акти насилля супроти поневолених нею народів. Офіційну точку зору Росії на події 1932–33 рр. було оприлюднено в заяві Міністерства закордонних справ Російської Федерації на початку листопада 2006 р., у котрій голод кваліфікується як спільна трагедія всіх народів Радянського Союзу. В обґрунтуванні цієї позиції її апологети вдаються до найрізноманітніших форм перекручення історичних подій.

Прийняття Верховною Радою постанови, згідно з якою Голодомор 1932–33 років був актом геноциду супроти українського народу, було наслідком кількарічних вимог та копіткої праці з оприлюднення факту Голодомору з боку патріотично налаштованих громадян, окремих політичних партій та об'єднань. Проте нинішні вкрай недружні й цинічні спроби заперечити факт Голодомору, рівно як і його штучність та антиукраїнську спрямованість, зобов'язують всіх небайдужих до долі України докласти максимум зусиль для того, аби убезпечити громадськість від цілеспрямованого дезінформування. Очевидці Голодомору (котрих щороку стає все менше і менше) вже засвідчили перед власними нащадками правду про ті події. Усні перекази в часи комуністичного тоталітаризму нерідко ставали причиною різноманітних форм переслідування й репресій, а зібрані й задокументовані свідчення в часи незалежності навіки залишаться доказом злочинності й антинародності тоталітарного режиму, основні постулати якого базувались на марксистсько-ленінській ідеології. Проте наявні в архівах документи, рівно як і дослідження суті нівелюючого людську гідність більшовизму, потребують суттєвого аналізу та осмислення науковцями, істориками, політологами, а зроблені ними висновки якнайширшого оприлюднення. Чимало архівних та історичних джерел донині є не оприлюдненими з причини незрозумілої засекреченості. Попри те, кроки, котрі спрямовані на більш широке висвітлення подій 1932–33 років та оприлюднення наукових досліджень довкола цієї тематики, з часом таки дадуть позитивні наслідки. Нинішня відсутність змоги належним чином інформувати загал про результати досліджень науковців та різноманітних комісій є суттєвим гальмом на шляху поступу українського суспільства. Ігнорування того факту, що переважна більшість бід і негараздів українського народу була наслідком його бездержавності, є вагомою і суттєвою загрозою в справі побудови реально, а не формально незалежної, самодостатньої і спрямованої на всебічне задоволення потреб громадян держави. Насильницьке прилучення

теренів України до інших, чужих за духом і суттю, держав нерідко провокувало українців до найрізноманітніших форм спротиву. Прагнучи утримати захоплені території й водночас використовуючи український нарід як знаряддя задля досягнення власних забаганок, окупанти вдавалися до найрізноманітніших форм упокорення та всебічного узалежнення поневоленого українського народу. Одним з шляхів у справі досягнення цієї злочинної мети був і штучний Голод 1932–33 років.

Історики та дослідники минулого вже давно узгодили ту істину, згідно з котрою вивчення й дослідження конкретних подій неможливе без дослідження й реалій тогочасного суспільства. Станом справ на 1920–91 рр. (за цей час в Україні тричі поставали проблеми з нестачею хліба, наслідком яких були масові вимирання) українці були бездержавною нацією, а терени, на котрих вони компактно проживали певний час, були поділеними між чотирма недружньо налаштованими одна супроти одної державами. Розпочатий в підрадянській Україні інтелігенцією й навіть підтриманий окремими націонал-комуністами процес коренізації (себто повернення до національної культури, котра насильно видавлювалась з побуту й занедбувалась в часи царату) викликав серйозне занепокоєння у тогочасних комуністичних можновладців, котрі небезпідставно вбачали в цьому загрозу можливого постання питання про вихід України зі складу СРСР або принаймні змаг за надання якомога ширшої автономії та обмеження впливів Москви в Україні. Україна – найбільша житниця СРСР – відповідно отримувала й найбільші хлібозаготівельні плани. Як свідчать архівні джерела та матеріали листування, що їх вели між собою у першій половині 30-х років партійно-державні лідери СРСР, саме виконання цих нереальних планів визначило ставлення сталінської верхівки до керівництва УСРР і до населення республіки в цілому. Неможливість виконати плани, накинута Україні московським компартійним центром, давала легальний привід до втручання у справи формально «суверенної» радянської республіки. Здійснювана кремлівськими очільниками політика була спрямованою на цілковиту концентрацію влади у власних руках. Будь-які дії, котрі поставали не з ініціативи Кремля, ставали причиною цькування і репресій. Так, трагічними наслідками комуністичного терору 30-х років у Радянській Україні стали репресії супроти національно свідомих українців й у середовищі керівної верхівки УСРР. Американський дослідник Голодомору Джеймс Мейс зазначав, що репресії попередніх кадрів КП(б)У і радянського апарату, починаючи з кінця 1932 р. аж до арешту майже всього ЦК в 1938 р., добивали навіть відносну політичну самодіяльність керівництва УСРР попереднього періоду. Це уможливило створення нових кадрів, позбавлених будь-яких стосунків з попередньою українською історією. Вони були цілковито продуктом сталінського конструювання, повністю сприймали цінності та безумство ортодоксальності. Внаслідок цього УСРР як республіка була практично позбавлена національного змісту.

Колосальні демографічні втрати України в часі голоду 1932–33 рр. призвели до залюднення її території переселенцями (переважно з РСФРР). Усіляко заохочувані Кремлем, з осені 1933 р. вони прибували передовсім до степових районів УСРР, де внаслідок голодного мору дефіцит робочої сили був найбільшим. Масова міграція росіян в УСРР стала можливою ще й завдяки тому, що Політбюро ЦК КП(б)У в жовтні 1933 р. в черговий раз піддалося тиску Москви і погодилося з пропозицією Всесоюзного комітету переселення «про відстрочку проведення внутрішньоукраїнського переселення на I-й квартал 1934 р. в зв'язку з тим, що в IV-у кварталі цього року проводиться намічене переселення в степові райони України з РСФРР». Словосполучення «намічене переселення» означає не що інше, як заздалегідь спланований офіційною Москвою терор голодом, метою якого було винищення українського селянства і заміна його населенням РСФРР. У той час, як українське селянство стало об'єктом найбільшого в новітній світовій історії геноциду, 20 тис. сімей, переселених з Росії в знелюднену степову Україну, отримало низку пільг. Зокрема, їх було звільнено терміном на два роки від сільськогосподарського податку, «самообкладання» і 50 % страхових платежів, а ще на рік – від сплати м'ясного податку. Переселенців з Росії направляли насамперед до Харківської, Донецької, Дніпропетровської та Одеської областей, тобто саме до тих українських регіонів, нинішнє населення яких найголосніше вимагає від владних структур уже незалежної України надати російській мові статусу другої державної. Возведені в ранг державної політики нівелювання й занедбання людської гідності та приватної власності, колективізація й так звана «індустріалізація» (коли шляхом нав'язування великого будівництва українців відлучали від традиційних форм господарювання) були чужими та ворожими духові й звичаям українського народу. Логічно, що українці вдавались до найрізноманітніших форм спротиву. Збройний опір доповнювався ігноруванням закликів до вступу в колгоспи, а примусова й підневільна праця була вкрай неефективною.

Практикована на той час імперські налаштованою комуністичною верхівкою політика «експорту революції» вимагала «створення передреволюційних умов» в інших країнах. Тогочасна світова економічна криза (в справі захисту від котрої значна кількість країн світу керувалась вузько національним егоїзмом) виявилась непоганою нагодою вплинути на світову політичну ситуацію. Користуючись нагодою та прагнучи люмпенізувати й пролетаризувати німецьких селян, Сталін зумисне розпочав політику «червоного демпінгу», себто за безцінь продавати відібране в українських селян зерно німецьким урядовим чиновникам. Неспроможність німецьких селян продати зерно державі провокувала їх до розорення й виїзду до міст в пошуках заробітку, де, долучаючись до лав робітничого класу (котрий згідно Марксового вчення є «основним рушієм революції»), піддавались відповідній ідеологічній обробці з боку

комінтернівських агітаторів. Нещодавно оприлюднений лист тогочасного німецького посла Шиллера (котрий під грифом «Цілком таємно й не для поширення» був надісланий з Москви до Берліну) засвідчив, що тогочасний світ був цілковито поінформованим про стан речей в Україні. Проте меркантильні, егоїстичні, а головне, дочасні в своїх можливостях інтереси взяли гору над здоровим глуздом й почуттям обов'язку протистояти несправедливості.

Ще одним свідченням цілеспрямованого винародовлення українців голодом в 1932–33 рр. є «Директива» ЦК ВКП(б) й РНК СРСР «Щодо запобігання масовому виїзду голодуючих селян Кубані та України до Росії та Білорусії» за підписом Молотова й Сталіна, котра вимагала унеможливити виїзд українських селян «на Волгу, Московську область, Західну область й Білорусію». Даний документ дає непогану нагоду спростувати заяви про «голодуюче Поволжя».

Вартими уваги є й документи про форми та методи, котрими окупаційний режим намагався узаконити пограбування українського народу. 7-го серпня 1932 р. був прийнятий закон, згідно котрого створене з відібраного в селян інвентарю колгоспне майно вважалось державним. 1-го січня 1933 р. Сталін звернувся до українських селян з погрозою, що за невиконання нав'язаних планів селяни ним і розплатяться. Конфісковане внаслідок цих законів майно українських колгоспників, безкоштовно передавалось колгоспам Росії. Це також є причиною небажання визнавати останньою фактів узаконеного пограбування українців на користь росіян. Жахливим свідченням масштабів трагедії було й порівняння кількості померлих від голоду з кількістю загиблих в часи Другої світової війни. Наприклад, в одному з сіл Фастівського району, що на Київщині, війна скоротила кількість населення майже на дев'яносто осіб, а голод знищив більше чотирьохсот. Постанова ЦК ВКП(б) і Ради Народних Комісарів СРСР від 14-го грудня 1932 р. констатує, що в значній частині районів «куркулі, колишні офіцери, петлюрівці, прихильники Кубанської Ради та інші» заволоділи відповідальними посадами в колгоспах та сільрадах і намагаються організувати саботаж хлібозаготівель. В цій же постанові вказано, що українізація в Україні та на Північному Кавказі дозволила «буржуазно-націоналістичним елементам» створити собі легальне прикриття. Ця ж постанова вимагала негайно перевести на Північному Кавказі діловодство радянських і кооперативних органів, усі газети й журнали та навчання в школах з української мови на російську. Цей факт є яскравим свідченням цілеспрямованої боротьби Москви супроти всього українського. Третього червня 1933 року заступник наркома охорони здоров'я УСРР К. Хармадарян доповідав генеральному секретареві ЦК КП(б)У С. Косіору, що офіційні цифри померлих у Київській області значно занижені. Так, з 1-го січня по 1-е березня 1933-го року у Сквирському районі, згідно з офіційними звітами, померло 802 людини.

Перевірка встановила, що в дійсності було 1773 смертних випадки. У Володарському районі за цей же час зареєстровано 742 смерті. А насправді померло понад три тисячі осіб. Ця доповідь дає підстави стверджувати, що реальні цифри померлих у два-чотири і більше разів перевищують офіційні. До того ж слід пам'ятати, що й тут не враховано тих нещасних, які залишили рідне село в пошуках порятунку і померли далеко від домівки.

Як відомо, будь-яка подія, що відбувається вперше, може бути випадковістю, вдруге вона вже є тенденцією, а втретє – засвідчує закономірність. Вартим уваги громадськості мусить бути факт несправедливо замовчуваних або вкрай рідко згадуваних нині голодів 1921–22 рр. й 1946–47 рр. Теоретично один голод міг би бути й наслідком природного неврожаю, але три є нічим іншим, як цілеспрямованою політикою. Згадуючи про голод в інших регіонах Радянського Союзу, варто звернути увагу на те, що вони в першу чергу торкнулись тих районів, котрі були заселені етнічними українцями. Прикордонні райони Курщини й Орловщини є етнічними українськими теренами, тож штучний голод в них був формою винищення автохтонів й уможливлення безперешкодного заселення цих територій вихідцями з центральної Росії.

Як засвідчили факти, інтернаціоналістична риторика очільників ССРСР була лише маскуванням російської шовіністичної політики. Насправді, за ширмою формування «радянського народу» відбувався процес орусачення й асиміляції неросійських народів. Задля цього тогочасне керівництво Радянського Союзу вдавалося до витворення найрізноманітніших постанов, указів й навіть законів, спрямованих на фізичне винищення всіх незгідних й непідконтрольних системі. Дослідження архівних документів дають вагомі аргументи на користь того що події 1932–33 рр., котрі з часом отримали назву Голодомору, були актом цілеспрямованого нищення незпролетарізованого й нелюмпенізованого українського селянства. Саме селянство, а також дійсно українська інтелігенція були справжніми носіями найвиразніших національних рис українського народу. Саме в їхньому середовищі найбільше спостерігалася ідентифікація себе як українців. В силу названих обставин серед ряду самоідентифікаційних рис українці визначають себе і як народ, котрий пережив Голодомор. Недарма страх голоду спостерігається в свідомості багатьох українців і понині.